

מודו נהרדעי

הרב בן ציון רמון¹

א. הצגת השאלה

ב. התירוצים:

- א. אענת ברי-בפני (קצות)
- ב. טענת דר בה חד יומא (תוס')
- ג. עדין דר בה חד יומא (רבינו יונה)
- ד. מול שמא (סמ"ע, נתיבות)
- ה. סיכום

א. הצגת השאלה

בגמ' (ל"א.) נאמר "זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי² האי אייתי סהדי דאבהתיה היא והאי אייתי סהדי דאכלה שני חזקה אמר רבה מה לו לשקר אי בעי א"ל מינך זבנתה ואכלתיה שני חזקה א"ל אביי מה לי לשקר במקום עדים לא אמרינן." **ונחלקו עולא ונהרדאי האם יכול עכשיו לחזור ולטעון שלקחה ממנו** "ומודו נהרדעי היכא דאמר ליה של אבותי שלקחיה מאבותיך דחוזר וטוען." זאת אומרת, שטענה זו אינה סותרת את טענתו הראשונה ויכול לחזור ולטעון אותה.

1 סיכום על בסיס שיעור של הרה"ג מרדכי שטרנברג שליט"א.

2 הטור (סי' קמ"ו סעי' כ"ד) כתב דרק אם אמר "זה של אבותי" הוא סתירה בין דבריו לעדים, אולם אם יטען "ירשתי", אין סתירה בין דבריו לדברי העדים. אכן, יש חולקים על דעת הטור (עיין ש"ך שם).

לכאורה הגמי' לא הסבירה כיצד זוכה בטענת אבותי שקנו מאבותיך, שהרי זה דומה לכאורה למצב שאדם טוען קניתי מפלוני שקנה ממך. לגבי מצב זה מתבאר בגמי' (מ"א:) שהוא חסר בטענתו ולא יזכה בדין אא"כ יביא עדים שדרו בה אבותיו שנה אחת, או שיטען "קמיה דידי זבנה מינדך", ומיגו שיכול לומר "מינדך זבינתה" והיה נאמן בטענה זו, נאמן הוא גם בטענת קמיה דידי. לעומת זאת, במקרה שלנו לא הוזכר אחד מאלו ?

ב. התירושים :

א. טענת ברי – בפני (קצות)

אפשר לומר שאה"נ, גם כאן מדובר שאומר בפני (קמיה דידי) או כשטוען ברי בדרך אחרת.

אולם, עדיין צ"ע, שהרי צריך מיגו, והרי כאן זה מיגו למפרע? זאת, מפני שאינו יכול לטעון כעת "קניתי ממך", מכיון שכבר טען שירשתי מאבותי, זאת אומרת שלא קנה ממנו. מקרה זה דומה לכאורה למקרה של הטור, שאמר קניתי מפלוני ורוצה להוסיף אח"כ שקנה ממך בפני והוי כעת מיגו למפרע³? ונפרט:

הרא"ש (ב"ב, פ"ג, סוף סי' ל"ז) כתב דאם אמר "מפלוני קניתי שקנה ממך", ואח"כ הוסיף "בפניי" - יזכה, כי אינו סותר את דבריו הראשונים אלא מסביר אותם, וכן צ"ל בדברי הרא"ש שלא הוי מיגו למפרע. הוסיף הטור (סי' קמ"ו וכן הוא בשו"ע שם, סעיף י"ד) שגם במקרה שאמר "קניתי מפלוני" ואח"כ הוסיף "שקנה ממך בפניי" - שומעין לו.

הקשה הש"ך (שם, ס"ק ט"ו) - הרי המקרה של הטור הוי מיגו למפרע, דהא אתמול לא טען "שקנה ממך", וכעת אין לו מיגו שיכול לומר "אני קניתי ממך" כי כבר הודה שלא קנה ממנו אלא מפלוני? ושונים דברי הטור מדברי הרא"ש, מפני שבנדונו של הרא"ש אע"פ שרק כעת הוסיף "קמי דידי", הרי הוא אומר שזו היתה כוונתו מתחילה ואילו בנידון הטור זה ודאי תוספת שלא נאמרה בהתחלה.

בארנו לדעת הש"ך מיגו אינו מה לי לשקר, כי אם כך היה הרי שוודאי כשטוען היום "קמי דידי", אין אפשרות לומר מה לי לשקר שיכל לטעון

3 כקושית הש"ך שם.

ממך קניתי, ואם כן אין לנו הוכחה שאכן זו היתה כוונתו מתחילה. אלא הביאור במיגו הוא שטענתו מתקבלת. ע"פ זה אפשר להבין שאדם יזכה גם בטענת 'היה לי מיגו', כיוון שלטענתו זה מה שטען בזמן המיגו הרי שעלינו לקבל את הטענה, ואע"פ שב"ד לא השתכנע שאכן זו היתה טענתו. זה הוא המקרה ברא"ש. אולם, במקרה של הטור קשה, כי האדם אמר תחילה "קניתי מפלוני" ועכשיו הוסיף " שקנה ממך בפני" וזו וודאי תוספת ולא רק פרשנות, ולא שייך כאן טענת 'היה לי מיגו' וכיצד נאמן הרי זה מיגו למפרע.

לפיכך, אומר הש"ך בוודאי זאת טעות סופר בטור וצריך להוסיף שמתחילה אמר "שקנה ממך".

הקצות (שם, ס"ק י"ב) מקשה על הש"ך שמהגמי שלנו (דף לא.) מפורש כדברי הטור: "חזר ואמר אבותי קנו מאבותיך" זכה בדין, ולא אמרינן הוי מיגו למפרע!

מסיק, אפוא, הקצות שאם טען "קמי דידי זבנא מינד" לא זוכה הוא מדין מיגו, אלא הוא זוכה מדין חזקה עם טענה. **כיוון שכך, כל שאינו חוזר וטוען טענתו מתקבלת כלשעצמה, ואין לו צורך במיגו כלל.** לפיכך, מובן שגם במקרה של הטור יכול להוסיף "שקנה ממך קמי דידי" כיוון שאינו חוזר מטענתו, ה"ז חזקה עם טענה.

אמנם הגמי (מא:), השתמשה בביטוי "מיגו" אך נפרש כוונתה ל-'כמו', כלומר שכמו שאם היה טוען "ממך קניתי" היה זוכה, כך גם כשטוען "קניתי ממך דרך פלוני" זוכה, ולא על בסיס דין מיגו הקלאסי. (זו לשון מושאלת)

גם מלשון הרשב"ם (לא. ד"ה "ומודו נהרדעי") משמע שמועיל כאן מטעם חזקה עם טענה ולא מטעם מיגו, וכן דייק הגרע"א מלשון הרמב"ם. **ע"פ זה, גם בסוגיא שלנו נפרש כך, שמועיל לומר "אבותי קנו מאבותיך בפני" דהוי חזקה עם טענה.**

התוס' [ל. תד"ה לאו] וודאי כתבו אחרת ובמקרה של הטוען טענת "קמי דידי" זוכה רק ע"י מיגו. צריך ביאור לשיטתם מדוע לא יזכה בחזקה עם טענה "מפלניא זבינתא דזבנא מינד קמי דידי"?

נראה, שהדבר תלוי בהבנה מהי חזקה עם טענה. האם צריך חזקה וצריך טענה, כשתי יחידות נפרדות, או שצריך חזקה עם טענה, כגוף אחד?

כשטוען "מפלניא זבינתא דזבנא מינך קמי דידי" יש כאן חזקה מצוינת לחוד וטענה מצוינת לחוד. והטענה גם מסבירה את החזקה מדוע ישב בקרקע והלה שתק. אך התוס' מצריכים חזקה עם (ה)טענה דהיינו שהחזקה תספר את הטענה.⁴ ובמקרה הזה החזקה אכן מספרת את הסיפור שלוי קנה משמעון אך לא את הסיפור המורכב ששמעון קנה מראובן, את זה איננו רואים במה שלוי יושב בקרקע.

אמנם, צריך לדייק יותר כי מוכח ששמעון כן יכול היה להשתמש בישיבתו של לוי כחזקה לטענתו שקנה מראובן, כמו שרואים (מ"א:): שאם שמעון היה כאן היה נאמן ואפילו אומרים טענין מכח זה.

לפיכך, צריך לומר שהחזקה מספרת טענה אחת. כשמעון טוען יש כאן טענה אחת, וחזקתו אכן מספרת אותה,⁵ אך שלוי טוען יש כאן שתי טענות. טענה אחת היא "אני קניתי משמעון", והטענה השניה היא "שמעון קנה מראובן". החזקה מספרת רק את הטענה הראשונה.⁶

התוס' והש"ך דרשו מיגו. כיצד מהני "אבותי לקחו מאבותיך" הרי המיגו הוא מיגו למפרע?

הקצות ר"ל שכאן הש"ך יודה שמועיל להוסיף "לקחו מאבותיך בפני", והטעם הוא שכאן טענתו הראשונה של אבותי הרי נסתרה ע"י עדים, וע"י הפירוש של "לקחו מאבותיך בפני" חוזרת ועומדת טענתו הראשונה. ממילא, המיגו שהיה לו **בהתחלה**, שמוכח שאינו משקר הוא הדורש לקבל את התוספת, הגם שעכשיו אין מיגו. זאת, בשונה מהמקרה של הטור, שטענתו הראשונה "קניתי מפלוני" לא נסתרה ומה שמוסיף "שקנה ממך בפני", זה מיגו למפרע.⁷

4 יסוד לדברים ברשב"ם (ל:): אדם שהחזיק ג"ש וטוען קניתי לפני ז' שנים, והמערער הביא שטר שקנה לפני ד' שנים אינו זוכה בחזקתו וטענתו. נראה לפרש טעם הדבר ג' שנים אינם מספרים את הטענה של שבע שנים. לשון הרשב"ם "חזקה במקום שטר עומדת", החזקה תחליף לשטר והשטר צריך לספר את הטענה. וצ"ל שהרשב"ם אצלו שמי מדין חזקה עם טענה לא בגלל מח' עקרונית עם תוס' אלא שסובר שהחזקה אכן מספרת שתי הטענות.

5 החזקה של לוי מועילה לשמעון, כמו חזקת שוכרים (כ"ט.).

6 אולי זו כוונת הנתיות (ס"ק כ"ב) "...דבעינן בחזקה שהמחזיק יבוא בטענת עצמו ואז מועיל לו מיגו וכיוון שבא מכח המוכר שלו צריך דווקא לטענת מיגו" החזקה לא מספרת טענת מוכר. הקצות שחולק יכול לומר שטענת לוי היא "קניתי ממך דרך שמעון" וזו טענה אחת.

7 לכאורה מספיק להוסיף "שקנו מאבותיך" וכבר אינו סותר העדים וא"כ אין המיגו הראשון דורש לקבל את התוספת "בפני" ע"מ שלא יהיה שקרן ?

יש להעיר שכל הסבר הקצות בש"ך בנוי על כך שמיגו הוא מה לי לשקר, כי אם מיגו הוא דיני טענות הרי מעיקרא אין במיגו ראייה שאינו משקר, ולא אכפת לי בכך ש"ימצא שקרן". אולם, מדברי הש"ך עצמו הוכחנו שמיגו הוא מדיני הטענות, לכן מועיל לטעון אתמול היה לי מיגו. אם כן, לא מתישב ת"י הקצות.

ניתן אולי לתרץ שמיגו הוא גם מה לי לשקר ולא רק מדיני טענות.

ב. טען דר בה חד יומא (תוס')

התוס' נקטו שלטענת 'קמי דידי' צריך מיגו. א"כ, היכן המיגו כשחוזר וטוען "אבותי לקחו מאבותיך", אלא הכוונה באמירה "אבותי קנו מאבותיך" היא שהם דרו בה יום אחד, וממילא טענינן ליורש טענה זו. (כאפשרות השניה בדף מ"א: שהזכרנו למעלה)

צ"ע, אם זו הטענה, היכן העדים לכך שדר בה חד יומא?

אפשר לומר, שמכאן ראייה לדעת התוס' [ל. ד"ה לאו] שלא צריך עדי דר בה חד יומא, וסגי בטענת דר בה חד יומא במיגו. אכן, לכאורה גם על זה צ"ע היכן המיגו הרי שאומר עכשיו כבר אין מיגו?

אפשר לומר, שהמיגו כאן שונה, שהוא מפרש שמה שאמר "של אבותי" כוונתו היתה שדרו בה יום אחד. הדבר דומה למקרה של הרא"ש, שהוסיף טענת "קמי דידי" וטוען שזה מה שאמר אתמול והיה לו מיגו, (כפי שהתבאר בש"ך בד' הרא"ש). גם כאן טוען היה לי מיגו. אתמול זכיתי במיגו.

תירוץ זה לא יספיק לשיטת התוס' [ב"ב ל.תד"ה לאו], החולקים על הרא"ש וסוברים שלא מהני טענת היה לי מיגו⁸.

נראה להוסיף לתרץ: המקרה שלפנינו שונה מהמקרה של הרא"ש. במקרה שלנו אתמול הוא טען "של אבותי" ודבריו הובנו שלא רק יום אחד היה של אבותיו אלא הרבה ימים מאז ומעולם, ואילו היום, כשמסביר לנו "דר בה חד יומא", כוונתו היא שמה שאמר אין פירושו כמו שהבנתם "מאז

אלא שאלבא דשיטתו של הש"ך לא קשה. הש"ך העמיד את הסוגיה שהעדים העידו שאבותיו היו כאן עד יום מותם ואבותיך לא גרו יום אחד, א"כ כדי שהשני לא ימצא שקרן חייבים לטעון "קנה בפני", דאל"כ במה נאחו ששל אבותיו הרי לא ישבו.

⁸ שהרי פירש את הגמ בדף מ"א "אי הוה טעין קמיה דידי" היינו מעיקרא היה טוען, ולא כרא"ש, שר"ל שגם עכשיו יכול לטעון ולפרש קמיה דידי.

ומעולם" אלא "יום אחד". א"כ, אפי' אם מיגו הוא מה לי לשקר ולא מדיני טענות, הרי שהיה לו מיגו אתמול והמיגו הזה נשאר גם היום, אלא שחשבנו שאמר יותר וכעת התברר שאמר פחות ממה שחשבנו, לא שהיום הוא טוען "אתמול היה לי מיגו".

לפי תירוץ זה, יוצא שאדם זוכה בטענת "דר בה חד יומא" מדין מיגו. וזאת ראייה לתוס', הסוברים שלא צריך עדים לדר בה חד יומא, וסגי במיגו. אך תירוץ זה לא יעמוד לשיטת הרשב"ם⁹, הרמב"ן והנמו"י שדרשו עדים על חד יומא וקשה מדף לא.

ג. עדים שדרו בה חד יומא

רבינו יונה באמת הקשה קושיא זאת בתוך דבריו ותירוצו שאכן יש כאן עדי חד יומא.

רבינו יונה (ל"א. ד"ה "זה אומר") הוכיח מנהרדעי שיש כאן עדים שאביו דר חד יומא, דאל"כ כיצד זוכה בטענה זו "שלקחנה מאבותיך", ומוכח שבכ"ז לא זוכה בדין עד שיפרש "אבותי לקחו מאבותיך", ואנחנו לא נטען לו מעצמנו, ור"ל שהטעם הוא מפני שטענתו הראשונה "של אבותי" מתפרשת "ולא של אבותיך". ושונה מאם היה אומר "ירשתי".

היה אפשר לתרץ עוד לשיטת הסוברים שלא מהני מיגו בדר בה חד יומא, ולומר שנהרדעי רק אמרו שאם יטען "אבותי קנו מאבותיך" אינו נקרא חוזר וטוען, אך לא אמרו שזוכה בדין, ואה"נ כדי לזכות בדין צריך גם עדי חד יומא אך הסוגיא לא עסקה בזה.

ד. מול שמא

הסמ"ע (קמ"ו ס"ק ס"ג) מקשה מדוע לא נקטו גם "של אבותי שלקחנה ממך" ומתרץ ש"כה"ג אין שומעין לו כל זמן שאין לו ראייה שאבותיו דרו בו יום אחד כיוון דהמערער טוען טענת ברי שלא מכרו לאבותיו וכו'. " יוצא מדברי הסמ"ע חידוש גדול, לחלק בין מקרה בו המערער טוען ברי למקרה בו הוא טוען שמא. עפ"ז מתורץ תרוץ אחר לשאלה מהסוגיא בדף מ"א: שם זה טענת ברי, ולכן היה צריך או "דר בה חד יומא" או "קמיה

⁹רשב"ם - ל: ד"ה אמר ליה, רמב"ן - , נמוקי יוסף-

דידיי, אבל אצלנו המערער טוען שמא בלבד, ומועיל גם בלי דבחי או קמיה דידי.

בתירוץ זה נרויח את פשט הסוגיא, שלא הזכירה שום דבר מהתרוצים הקודמים, ולתירוץ זה באמת אתי שפיר. במקרה שלנו עצם הטענה "אבותי לקחו מאבותיך" מספיקה לבדה, כיוון שלא יכול להכחיש.

בטעם הדבר נראה לומר שמועיל מדין טענין, וכמו שמצאנו (מ"א:), שלפי רב תמיד עושים טענין, גם בלי דבחי, כיוון שאדם עשוי לקנות ולמכור באותו לילה. אמנם, ר' חייא חלק וקיי"ל כוותיה, אבל במקום שאין מי שמכחיש בברי אפשרות זו של מכירה היא שייכת יותר ועושים עליה טענין גם ללא דבחי.

אפשר להרויח בהסבר זה שאלה נוספת.

הטור הביא את דברי הרמ"ה שאם המחזיק לא סותר בהכרח את דברי מרא קמא יישבו את דבריו¹⁰ "אבותי לקחו מאבותיך", כגון אם המחזיק טען ראשון "של אבותי" והמ"ק הוא שהשיב "של אבותי"¹¹, או שהמחזיק אכן טען שני אך השיב "ירשתי מאבותי" ולא השתמש בלשון המוחלטת "של אבותי", שמשמעה מאז ומעולם.

הקשה הש"ך כיצד טענין ליה "אבותי לקחו מאבותיך" ללא עדי חד יומא, והרי הטור סובר שצריך עדי חד יומא ולא מיגו?¹²

נראה ליישב את שיטת הרמ"ה לפי דברי הסמ"ע. כאן זה שמא ושמא ממילא לא צריך עדי חד יומא, ואם הוא יורש טענין ליה.¹³ (כך באר הנתיבות ס"ק כ"ט בקטע "ולמ"ש התומים")

הרמ"ה עצמו מחדש חידוש נוסף שאם יהיו עדים שדבחי נעשה לו טענין גם בלי שיטען, ואפילו שנראה סותר את דבריו הראשונים, דהיינו גם

10 ונראה שהטעם כיוון שלמחזיק יש מיגו מכאן עולה שאם יש לך מיגו, אע"פ שאתה טוען טענות לא מושלמות, אתה זוכה. דומה הדבר שמיגו הוא פטור, כל עוד אתה מדבר דברים שאפשר ליישבם, אבל לא שמא.

11 מקרה זה לכוי"ע אין בדברי המחזיק כוונה לומר מעולם.

12 על הרמ"ה לא הקשה כי אפשר להסבירו שטענין גם במיגו שדבחי כתוסי. ורק על הטור שבמפורש הצריך עדים ולא הסתפק במיגו הקשה. וקשה, הרי הרמ"ה סובר שמיישבים את דבריו כשיש עדי חד יומא, ולא מיישבים את דבריו כשיש לו רק מיגו, זאת אומרת שהרמ"ה ג"כ סובר שללא עדים של חד יומא לא טענין? והיה צריך להקשות גם על הרמ"ה (הש"ך עצמו לא הזכיר את הרמ"ה בכלל – ב.ר.).

13 יש להסתפק מה הדין כשאחד טוען "ירשתי מאבותי כי אמרו לי שקרקע זאת שלי היא, אע"פ שלא ישבו בה יום אחד" והשני הוכיח ש"של אבותי", ואינו ידוע אם אביו מכרה, האם כה"ג טענין, דאין לנו כאן אלא דבריהם. אפילו אם יושב ג' שנים על סמך מה הוא יושב! האם זה לא כחזקה ללא טענה.

במקרה בו אמר המחזיק "של אבותיי" כתגובה למערער, שמתפרש ע"פ הרמ"ה "ולא של אבותיך" של הראשון, הרי שאם יש עדים שדבחי נפרש דבריו ש-"אבותיו קנו מאבותיך" (לפחות בגוונא שהמערער שמא) רבינו יונה חלק על חידוש זה, שהרי העמיד את הסוגיא ביש עדים שדבחי ופע"כ רק בחזר וטען, אבל אנחנו מעצמנו לא נטען לו.

ה. סיכום

- ארבעה הסברים בהבנת מודו נהרדאי
- א. כאן בטען ברי (מועיל מכח חזקה עם טענה או מכח המיגו הראשון ע"מ שלא יהיה שקרן)
- ב. כאן בטען דרו בה חד יומא (למ"ד שמועיל בזה מיגו ומכח המיגו הראשון דכלול באמירתו)
- ג. כאן ביש עדים שדבחי (ומועיל מכח טענין)
- ד. כאן המערער בשמא.

